

V. sz. melléklet

A gyűlölet-bűncselekmények üldözésének ügyészi tapasztalatai

Az „egyes alapvető jogokat sértő bűncselekmények bírói gyakorlata” elnevezésű kúriai joggyakorlat-elemző csoport munkájához a Legfőbb Ügyészség tapasztalatai az alábbiakban foglalhatók össze:

I.

Közösség elleni uszítás

A közösség elleni uszítás jogalkalmazási gyakorlatának elemzéséhez megkerülhetetlen a tényállás büntetőjogi szabályozásának és értelmezésének témánk szempontjából történő rövid bemutatása.

1992 májusában az Alkotmánybíróság megsemmisítette az 1978. évi IV. törvény 269. §-ának (2) bekezdését.¹ A 30/1992.(V.26.) AB határozat indokolásában a megsemmisítésre vonatkozó érvek kifejtése után a Btk. 269. §-ának (1) bekezdésében szabályozott elkövetési magatartás, az uszítás mikénti értelmezésére is általánosan követett iránymutatást adott.

„A gyűlölet az egyik legszélsőségesebb negatív, [...] nagyfokú ellenséges indulat. Aki uszít, az valamely személy, csoport, szervezet, intézkedés ellen ellenséges magatartásra, ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztat, ingerel, lázít [...] A Curia már a századfordulón több döntésében nagy szabotossággal határozta meg az izgatás fogalmát: A törvény eme kifejezés alatt »izgat« nem valamely kedvezőtlen, sértő véleménynek nyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezvén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet /Büntetőjogi Döntvénytár 7.köt.272. 1.)”²

Ez az álláspont a későbbiekben meghatározta a lényegi tartalmát további alkotmánybírói határozatoknak, amelyek az e körben tett kodifikációs kísérleteket semmisítették meg.³

Az Alkotmánybíróság álláspontja, valamint a Kúria „aktív gyűlöletet” megkívánó döntése (BH. 1997. 165) nyomán a jogalkalmazói gyakorlatot az a „három követelmény” orientálja, amely szerint az uszít gyűlöltre,

- aki erőszakos cselekedetre, ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel akkor,
- ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és
- az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget.⁴

A meghonosodott ítélkezési gyakorlat a közösség elleni uszítás büntetnének megállapítását szűk keretek közé szorítja; a civil szervezetek nagyságrendekkel több ügyet tartanak nyilván, mint amelyekben eljárak a hatóságok.

¹ „Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

² Idézi a 30/1992.(V.26.) AB h. indokolása V/5. pontban

³ 36/1994. (VI.24.) AB h., 12/1999. (V.21.) AB h., 18/2004. (V.25.) AB h., 95/2008. (VII.3.) AB h.

⁴ A „három követelmény” megfogalmazó okfejtés jelenik meg pl. az EBH 2010. 2215. szám alatt közzétett eseti döntésben.

A „gyűlöletre uszítás” elkövetési magatartásának szűkítő értelmezésén nem fordított az Európai Unió Tanácsának a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló 2008/913/IB kerethatározata sem. (A kerethatározat az uszításnál nem kívánja meg a nyilvánvaló és közvetlen veszélyt.)

A hatályos büntetőjogi szabályozás sem változtatott a közösség elleni uszítás szabályozásán, bár „új” eleme a tényállásnak, hogy a lakosság egyes csoportjai közül nevesíti a nemi identitást, a szexuális irányultságot és a fogyatékossgát. Az elkövetési magatartás azonban ugyanaz maradt, ezért a kialakult jogalkalmazói gyakorlat változása sem várható.

Ezt tükrözi a mellékletként csatolt, az ENyÜBS adataiból készített táblázat. Jól látható, hogy a közösség elleni uszítás miatt indult büntetőeljárások töredéke jut el a vádemelésig, az ügyek zömében a feljelentés elutasítására, vagy a nyomozás megszüntetésére kerül sor.

II.

Közösség tagja elleni erőszak

A jogalkotó az ismertett nehézségek megkerülésére már a korábbi Btk. idején a törvény más fejezetében alkotott törvényi tényállást, amelyet az új Btk. is követett. E bűncselekmény az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények fejezetében elhelyezett közösség tagja elleni erőszak büntette. A jogalkotó észlelte a régi Btk. 174/B. §-ának (1a) bekezdésében a „mással szemben” kifejezés szűkítő jellegét, és az új Btk. 216. § (1) bekezdésében enélkül alkotta meg a tényállást. A szabályozás eredményeként a jogalkalmazó mind gyakrabban fordul e tényállás alkalmazása felé (ld. 1. számú melléklet).

A rasszizmus motiválta, félelmet, riadalmat keltő magatartások, illetve a súlyosabban minősülő, rasszizmus motiválta bántalmazás vagy kényszerítés feltárása nem okoz olyan nehézséget, mint a közösség elleni uszítás, mégsem problémamentes az ügyészégi gyakorlat.

A jogalkalmazásban két típusba lehet sorolni azokat a téves döntéseket, intézkedéseket, amelyek megakadályozzák a gyűlöletcselekmény miatt alkalmazható büntetőjogi jogkövetkezményeket, azaz a súlyosabb büntetés kiszabását.

- a) Az eljáró hatóság a bűncselekményt tévesen minősíti, figyelmen kívül hagyja az előítéletes motivációt, ezért ha bűncselekmény gyanúja miatt indul is büntető eljárás, a cselekményre nem a Btk. megfelelő tényállását alkalmazzák, hanem egy enyhébben büntetendő cselekményét.

Ez az eljárás kezdetén jellemzően azzal jár, hogy egyáltalán nem indul büntetőeljárás, vagy a feljelentést magánvádként átteszi a hatóság a bíróságra.

Az eljárás későbbi szakaszában történt téves minősítés sok esetben az enyhébb bűncselekmény miatti marasztaláshoz vezet.

- b) Bizonyítási cselekmények elmulasztása

Gyakori probléma, hogy az előítélet motívumot bizonyító tényeket, körülményeket a nyomozás nem tárja fel, így az elkövetést közvetlenül megelőző magatartást, nem rendelnek

el pl. házkutatást (otthonában található-e szélsőséges szimbólumok stb.), nem végeznek arra vonatkozóan bizonyítást, hogy milyen a terhelt életvezetése, milyenek nyilvános fórumokon a megszólalásai, kapcsolati hálója felkutatása elmarad stb., amelyekből feltárhatók volnának a rasszista motívumok.

III.

A nemzeti szocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása büntette csekély számban fordult elő. Ügyészségi jogalkalmazói gyakorlata nem vet fel különösebb problémákat, a lelkiismereti és vallásszabadság megsértésének büntette előfordulása pedig elenyésző.

IV.

A gyűlölet-bűncselekmény üldözésének másik formája, amikor a jogalkotó meglévő bűncselekmény gyűlöletindítékú motivációját bünteti súlyosabban, ilyen a magyar jogban az emberölés, testi sértés, személyi szabadság megsértése jogellenes fogvatartás, alárendelt megsértésének minősített esete, amelyeknél a minősítő körülményként megfogalmazott aljas indíték vagy cél rasszista motívumot takar.

Az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia Elleni Bizottsága (ECRI) Magyarországról készített jelentéseiben (a 2015. március 19. napján elfogadott ötödik jelentésében is) aggályosnak találta, hogy bár az élet elleni és a testi épség elleni bűncselekmények esetében minősítő körülmény az aljas indokból történt elkövetés, a törvény külön nem említi a rasszista indítatást, mint az aljas indok egyik formáját, és nincs a magyar jogrendben olyan általános rendelkezés, amely alapján a faji indítatás kifejezetten súlyosbító körülmény lenne a „közönséges” bűncselekmények esetében. Mindezek eredményeként „gyakorlatilag lehetetlen a faji indítatású bűncselekmények figyelemmel kísérése Magyarországon”.

Az ENYÜBS-ből nyert adatokból is látható, hogy csupán arra vonatkozóan lehet megállapításokat tenni, hogy hány emberölés, illetve testi sértés minősült aljas indokból elkövettként, a rasszista motívum – bár az ENYÜBS lehetővé teszi módszerjellemzőként a „rasszizmus, faji előítélet” külön szempontként történő figyelembevételét – csak iratvizsgálattal tárható fel.⁵

A Legfőbb Ügyészség ilyen irányú vizsgálatot 2014 szeptemberében végzett a főügyészségek megkeresésével, ekkor iratvizsgálattal állapították meg a 2010. január 1. és 2013. december 31. napja közötti időszakra vonatkozóan az aljas indokból elkövetett emberölés, testi sértés, személyi szabadság megsértése, jogellenes fogvatartás és alárendelt megsértése bűncselekmények körében fellelhető rasszista motívumot.

Bár a büntetőügyekben eljáró hatóságoknak a bizonyítás során kötelessége a bizonyítás tárgyához tartozó valamennyi körülmény tisztázása, így a cselekmény elkövetésének indítékait, valamint következményeit, e körben a rasszista vagy idegengyűlölet motívumait feltárni, ilyenek megállapítására mindösszesen három (!) ügyben került sor. Ezek között a

⁵ Az ENYÜBS kódszótára több, mint 40-féle módszer tartalmaz, amelyből az első három legjellemzőbbet lehet rögzíteni a statisztikai adatlapon, ha háromnál kevesebb módszerjellemző van, az erre vonatkozó kódot üresen lehet hagyni. Ebből következően teljes mértékben esetleges a rasszista motívum rögzítése, mint ahogy erre a melléklet szerint nem is került sor egyetlen esetben sem.

legjelentősebb a Pest Megyei Főügyészségen indult, emberölés-sorozat, az ún. romagyilkosságok ügye, ahol az ügyész (és a bíróság is) megállapította a rasszista indítékot.

Jelen dolgozathoz a 2014. január 1-jét követő időszakban aljas indokból megvalósított bűncselekmények rasszista motívumának iratvizsgálattal történő megállapítását a várható elenyésző számú esetre figyelemmel szükségtelennek tartottam.

Mi lenne a megoldás?

A jogalkotás terén: a közösség elleni uszítás tényállásának újragondolása, az elkövetési magatartás olyan meghatározása, amely a megkülönböztetés tilalmát fogalmazná meg a büntetőjogi tényállásban.

Az elkövetői magatartás lehetne egyrészt a megkülönböztetésre, az ellenségeskedésre, illetőleg az erőszakra történő felhívás. A „felhívás” esetén szükségtelenné válna a „szenvedélyek magas fokra lobbantása” alkalmasságának értékelése, és a nyilvánvaló és közvetlen veszély megállapíthatóságának mérlegelése.

További elkövetési magatartásként lenne szabályozható a faji felsőbbrendűsége vagy gyűlöletre alapozott eszme terjesztése, illetőleg mással, vagy másokkal szemben faji megkülönböztetés alkalmazása, végül a faji megkülönböztetésen alapuló tevékenység bármely támogatása. Ezzel a jogalkotó eleget tenne nemzetközi jogi kötelezettségének is.

Külföldi példák is ennek megfontolására készíthetnek, ezt a megoldást alkalmazza például a svájci és az osztrák Btk. is.⁶

A szabályozás e módjára, a Btk. 269. §-ának módosítására – amely az ECRI javaslatának és a nemzetközi kötelezettségeinknek is megfelelt volna – legfőbb ügyész úr 2013. április 10.

⁶ Svájci Btk.

261.-II cikk: Faji megkülönböztetés

„Aki nyilvánosan valamely személy vagy csoport elleni faji, etnikai vagy vallási hovatartozás miatt gyűlöletre vagy hátrányos megkülönböztetésre *hív fel*, illetve aki nyilvánosan olyan eszmerendszert terjeszt, amely valamely fajhoz, népcsoporthoz vagy valláshoz tartozókat gyaláz vagy rágalmaz, továbbá aki e célból propagandatevékenységet szervez, támogat, vagy ilyenben részt vesz, aki szóban, írásban, képi úton, mozdulattal, tettelegességgel vagy más módon valamely fajhoz, népcsoporthoz vagy valláshoz tartozókat hovatartozásuk miatt emberi méltóságot megalázó módon gyaláz, hátrányos megkülönböztetésben részesít, az ilyen okból folytatott népirtást és egyéb büntetéseket tagadja, kisebbiti vagy igazolni törekszik, aki olyan szolgáltatást, amely mindenki számára hozzáférhető, valakitől vagy valamely csoporttól faji, etnikai vagy vallási hovatartozása miatt megtagad, három évig terjedő börtönbüntetéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

Osztrák Btk.

„Izgatás

283.§ (1) Aki nyilvánosan, a közrend veszélyeztetésére alkalmas módon, vagy aki nagy nyilvánosság előtt egy egyház vagy vallási közösség ellen, vagy faji, bőrszíne, nyelve, vallása vagy világnézete, állampolgársága származása vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozása, neme, fogyatékosága, kora vagy szexuális beállítottsága alapján meghatározott személyek csoportjával vagy e csoport valamely tagjával szemben kifejezetten a csoporthoz való tartozása miatt erőszak elkövetésére *felhív*, vagy felbujt, két évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő.

(2) Ugyanígy büntetendő, aki nagy nyilvánosság előtt az (1) bekezdésben meghatározott csoportok valamelyike ellen uszít vagy azt az emberi méltóságot sértő módon becsmérli és ezáltal megvetendővé tenni törekszik.”

napján tett javaslatot az akkori Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumnak, amely mint ismeretes eredménytelen maradt.

A jogalkalmazás terén: A gyűlölet-bűncselekmények kapcsán szükséges, specifikus bizonyítási cselekmények teljesítése, még ha ez nagyobb erőfeszítést is igényel a hatóság tagjaitól.

Minden ésszerű vizsgálat elvégzése, amely az előítéletes motívum bizonyítékainak *minél korábbi* összegyűjtését biztosítja. Fontos, hogy a sértetti jogosultságok gyakorlását hatékonyan biztosítsák, vegyék komolyan a sértett előítéletre vonatkozó tapasztalatait, méltóságát, félelmeit, panaszát időben bírálják el, észrevételeit, indítványait mérlegeljék.

Kiemelkedően fontosnak tartja a Legfőbb Ügyészség azt is, hogy az ügyészek felfogása előítéletektől mentes legyen. Ezért hangsúlyt fektet az ügyészek (alügyészek, fogalmazók) képzésére, ezen belül külön figyelmet kap a gyűlölet-bűncselekmények kezelése. Az utóbbi években a gyűlölet-bűncselekmények által felvetett jogalkalmazási problémákról előadások hangzottak el a Legfőbb Ügyészség balatonlellei továbbképzésein, legutóbb 2015. november 3-án a büntetőjogi szakterületet irányító főügyész-helyettesek tanácskozásán.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Miniszteri Tanácsa által 2009-ben elfogadott, a gyűlölet-bűncselekmények ügyében született döntése, ajánlásai, az államok kötelezettségvállalási az Intraneten hozzáférhető az ügyészek számára.

Mellékelem a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztálya által az ENyÜBS adatbázisából gyűjtött adatokat tartalmazó táblázatot (1. számú melléklet) továbbá 2. számú mellékletként példatárat, amely a teljesség igénye nélkül pusztán szemléltetésre szánva mutat be néhány esetet a dolgozatban említett jogalkalmazási problémák köréből. Az esetek részben a Legfőbb Ügyészség házi irataiból, részben az OKRI korábbi munkatársának, dr. Utasi Juditnak a gyűlölet-bűncselekmények körében végzett kutatásából, részben a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport tanulmányához készített gyűjtésből származnak.